

**Έκθεση Αποτίμησης & Παραδοτέα**  
**Προγράμματος Σχολικών Δραστηριοτήτων**  
**2023-2024**

**A. Εισαγωγή:**

Σχολική Μονάδα: 3/θ Νηπιαγωγείο Πλαταμώνα
Τίτλος Προγράμματος: «Από την Τελεία στη Γραμμή, ταξίδι στη Γραφή και τη Ζωγραφική»
Θεματικό πεδίο (Αγωγή Υγείας / Περιβαλλοντικής / Πολιτιστικών): Πολιτιστικών Θεμάτων
Υπεύθυνος/οι Εκπαιδευτικός/οι: Οικονόμου Έλλη
Συμμετέχοντες Εκπαιδευτικοί: Καραβασίλη Ελένη, Μαγαλιού Σοφία
Τάξη/τμήμα: Νήπια/Προνήπια: 1 <sup>ο</sup> και 2 <sup>ο</sup> Τμήμα Βασικού Υποχρεωτικού Προγράμματος, Τμήμα Προαιρετικού Ολοήμερου Προγράμματος
Αριθμός μαθητών/τριών που συμμετείχαν: 28
Σχολικό Έτος: 2023-2024
Διάρκεια προγράμματος (σε μήνες): Έξι (6)
Πραγματοποιήθηκε παρουσίαση του προγράμματος: Ναι
Στόχοι: Οι μαθητές/τριες: <ul style="list-style-type: none"><li>• Να κατακτήσουν ποικίλες γνώσεις, δεξιότητες και στάσεις.</li><li>• Μέσα από κατάλληλες δραστηριότητες να αναπτύξουν τον αναδυόμενο γραμματισμό, τον ψηφιακό γραμματισμό, τον οπτικό γραμματισμό, τον κριτικό γραμματισμό, τον συναισθηματικό και κοινωνικό γραμματισμό, τον πολιτισμικό γραμματισμό, τον μαθηματικό γραμματισμό, τον επιστημονικό γραμματισμό, τον κινητικό γραμματισμό, τον αισθητικό γραμματισμό, τον θεατρικό γραμματισμό και τον μουσικό γραμματισμό τους.</li><li>• Να αναπτύξουν και να ενισχύσουν τις δεξιότητες εκείνες που συμβάλλουν στον οπτικό γραμματισμό (παρατηρητικότητα, φαντασία, προσοχή, μνήμη, δημιουργικότητα).</li></ul>

- Να κάνουν συσχετίσεις και συνδέσεις (π.χ. τελεία → γραμμή → γραφή / ζωγραφική)
- Να εξερευνήσουν τον κόσμο της τέχνης, τη ζωή και το έργο μεγάλων ζωγράφων, ορισμένα καλλιτεχνικά κινήματα στη ζωγραφική (*πουαντιγισμός, μοντέρνα αφηρημένη τέχνη*) και να εξοικειωθούν με νέες ορολογίες.
- Να δραστηριοποιηθούν ατομικά και συλλογικά, να αλληλεπιδράσουν μεταξύ τους, να επικοινωνήσουν προφορικά και γραπτά και να συνεργαστούν. Να αναπτύξουν κριτική σκέψη, ομαδικότητα και να εξοικειωθούν με την εναλλαγή ρόλων.
- Να εκφραστούν με λεκτικούς και διάφορους μη λεκτικούς τρόπους και να αναπτύξουν την φαντασία τους.
- Να αποκτήσουν θετική εικόνα για την ζωγραφική και γενικά για την τέχνη. Να ανακαλύψουν ότι η τέχνη είναι μέσο έκφρασης και επικοινωνίας μεταξύ των ανθρώπων. Να αναπτύξουν ενδιαφέρον για την καλλιτεχνική δημιουργία καθώς και την επιθυμία να συμμετέχουν σε καλλιτεχνικές δραστηριότητες. Να μάθουν ότι οι καλλιτεχνικές μορφές πηγάζουν μέσα από την κοινωνία. Να διαπιστώσουν ότι οι πηγές έμπνευσης των ζωγράφων είναι οι ίδιες με τις δικές τους (η φύση και το περιβάλλον, η φαντασία, τα γενικά θέματα και οι ανάγκες της καθημερινής ζωής).
- Να μάθουν να ερευνούν σωστά ένα θέμα και να διαμορφώνουν προσωπικά και αντικειμενικά κριτήρια.
- Να παρατηρήσουν, να περιγράψουν τα έργα τέχνης και να τα συνδέσουν με το δημιουργό τους. Να εμπλουτίσουν τον προφορικό τους λόγο και να επικοινωνήσουν, καθώς συγκρίνουν μεταξύ τους πίνακες ζωγραφικής του ίδιου ζωγράφου αλλά με διαφορετική θεματολογία, καθώς επίσης και πίνακες ζωγραφικής διαφορετικών ζωγράφων.
- Να συζητήσουν για τη μορφή, τη σύνθεση, το σχέδιο, τα χρώματα, τις γραμμές και τα σχήματα που υπάρχουν μέσα σ' ένα έργο τέχνης, καθώς και για το θεματικό υλικό και το εκφραστικό περιεχόμενο των έργων (π.χ. πορτρέτα, τοπία κλπ)
- Να συνειδητοποιήσουν ότι οι καλλιτέχνες παράγουν ιδέες για το έργο τους.

Να χρησιμοποιήσουν τις εμπειρίες τους για να παράγουν τις δικές τους ιδέες, που θα εκφράσουν μέσω της δημιουργίας και της τέχνης, δρώντας ομαδοσυνεργατικά ή ατομικά.

- Να γνωρίσουν διάφορες εικαστικές τεχνικές ή να επινοήσουν διάφορες δικές τους τεχνικές και να τις εφαρμόσουν για να σχεδιάσουν (διάφορα είδη γραμμών και περιγραμμάτων), να συνθέσουν (σχήματα, μορφές) και να ζωγραφίσουν.
- Να πειραματιστούν με μια μεγάλη ποικιλία μέσων, υλικών, χρωμάτων και εργαλείων που να μπορούν να χρησιμοποιήσουν.
- Να χρησιμοποιήσουν τις ΤΠΕ με ασφάλεια και με τρόπο που να εξυπηρετεί τους σκοπούς και τις ανάγκες τους.

Οι γονείς:

- Να εμπλακούν στην όλη διαδικασία (βοηθώντας τα παιδιά στην εξεύρεση υλικού, ή με οποιοδήποτε άλλο τρόπο).

## **B. Δραστηριότητες που υλοποιήθηκαν στο πλαίσιο του προγράμματος:**

1<sup>ος</sup> και 2<sup>ος</sup> μήνας (Νοέμβριος-Δεκέμβριος) – **Η Τελεία**

Δραστηριότητες (βλ. αναλυτική περιγραφή παρακάτω)

Διδακτικές Ενότητες:

- Η Τελεία στα Βιβλία
- Η Τελεία στη Φύση και στο Δομημένο Περιβάλλον
- Η Τελεία στην Τέχνη
- Η Τελεία οδηγεί στη Γραμμή

Θεματικά Πεδία, Θεματικές Ενότητες και Υποενότητες:

**Παιδί και Επικοινωνία:**

**Γλώσσα:** Προφορική Επικοινωνία • Γραπτή Επικοινωνία

**ΤΠΕ:** Ανακάλυψη, Προγραμματισμός και Ψηφιακό Παιχνίδι • Επεξεργασία της Πληροφορίας και Ψηφιακή Δημιουργία

## **Παιδί, Εαυτός και Κοινωνία**

**Προσωπική και Κοινωνικο-συναισθηματική Ανάπτυξη:** Αίσθηση του Εαυτού

- Συναισθηματική Επίγνωση • Διαπροσωπικές Σχέσεις

**Κοινωνικές Επιστήμες:** Ιστορία & Πολιτισμός • Σχέση με το φυσικό & δομημένο περιβάλλον

## **Παιδί και Θετικές Επιστήμες**

**Μαθηματικά:** Γεωμετρία & Μετρήσεις

**Φυσικές Επιστήμες:** Ζωντανοί Οργανισμοί

## **Παιδί, Σώμα, Δημιουργία και Έκφραση**

**Κινητική Αγωγή:** Σώμα και Κίνηση

**Τέχνες:** Εικαστικές Τέχνες • Θεατρική Τέχνη • Μουσική

## **Τίτλος – Στόχος:**

Οι μαθητές/τριες θα γνωρίσουν το σημείο / την τελεία, την «αρχή των πάντων» αλλά και το «τέλος των πάντων».

Θα την παρατηρήσουν, θα κατανοήσουν αυτά που έχει να τους «πει», θα μάθουν να την αναγνωρίζουν και θα την αναζητήσουν σε διαφορετικά περιβάλλοντα (φύση, δομημένο περιβάλλον, τέχνη, γραφή κλπ).

Μέσα από τις δραστηριότητες θα συνειδητοποιήσουν ότι η τελεία, εάν επιμηκυνθεί, τελικά οδηγεί στη γραμμή. Η τελεία και η γραμμή μπορούν να τους βοηθήσουν να συνθέσουν ο,τιδήποτε θέλουν (σχήματα, μορφές, γράμματα).

Παράλληλα θα αντιληφθούν πως στη ζωγραφική η τελεία αποτέλεσε την επιλογή μεγάλων ζωγράφων/καλλιτεχνών, ως μέσο για τις απεικονίσεις τους και θα μάθουν πώς να την επεξεργάζονται και οι ίδιοι για τις εικαστικές δημιουργίες τους.

## **Περιγραφή των δραστηριοτήτων:**

- Η Τελεία στα Βιβλία

1. Διαβάζουμε το βιβλίο του Πίτερ Ρέινολντς «Η Τελεία». Το αναλύουμε και το

συζητάμε. (Η τελεία... αρχή των πάντων).

- ✓ Απαντάμε στις ερωτήσεις:  
Πώς ένιωθε στην αρχή η Λία;  
Γιατί δεν ζωγράφιζε αρχικά; Τι πίστευε για εκείνη;  
Γιατί η δασκάλα έβαλε στην κορνίζα τη ζωγραφιά της;  
Πώς ένιωσε για αυτό η μικρή Λία;
- ✓ Μαθαίνουμε δυο καινούριες πολύ σημαντικές λέξεις: 1) Θάρρος: Ακόμα και αν κάτι σε φοβίζει, όταν προσπαθείς αληθινά να το καταφέρεις, τότε επιδεικνύεις θάρρος, κουράγιο. 2) Ενθάρρυνση: Είναι όταν βοηθάς κάποιον να πραγματοποιήσει κάτι που θέλει, πιστεύοντας πρώτα εσύ στις ικανότητές του. (Παρακίνηση, ώθηση).
- ✓ Συζητάμε για την Παγκόσμια Ημέρα Τελείας (15 Σεπτεμβρίου)
- ✓ Αναζητούμε την τελεία στην τάξη μας: σε πίνακες αναφοράς, στο ταμπλό της παρεούλας (ημερολόγιο/παρουσιολόγιο/αριθμοί), σε έπιπλα (π.χ. πόμολα ντουλάπας) και αλλού.
- ✓ Αφήνουμε το σημάδι μας – Κάνουμε τη δική μας τελεία σε ένα φύλλο εργασίας.
- ✓ Πώς μπορούμε να κάνουμε μια τελεία με τα σώματά μας; Βάζουμε κατάλληλη μουσική και το δοκιμάζουμε, μόλις η μουσική σταματήσει (πρώτα ο καθένας μόνος του και έπειτα όλοι μαζί ενωμένοι), στην τάξη και στην αυλή.
- ✓ Κάνουμε ομαδοποιήσεις ανά χρώμα, με πλαστικά καπάκια μπουκαλιών.
- ✓ Ο κύκλος. Συζητάμε για το γεωμετρικό σχήμα. Προσπαθούμε να σκεφτούμε αντικείμενα που μοιάζουν με τον κύκλο και τα καταγράφουμε. Αναζητούμε κύκλους στο περιβάλλον της τάξης μας. Έπειτα κάνουμε ένα φύλλο εργασίας.
- ✓ Σχηματίζουμε το όνομά μας με τελείες. Χρησιμοποιούμε μια μπατονέτα και χρωματιστές τέμπρες.
- ✓ Η τελεία και εγώ: ζωγραφίζουμε τον εαυτό μας με μαύρο μαρκαδόρο. Κόβουμε το ανθρωπάκι μας, το κολλάμε σε γκρι χαρτόνι και γύρω κάνουμε ασπρόμαυρες τελείες με τα δάχτυλά μας.

- ✓ Καδράκι με μεικτές τεχνικές (mixed media): χρησιμοποιούμε φύλλο πλαστικό με φουσκίτσες, χαρτονάκια από ρολό χαρτί υγείας, τέμπερες και αποτυπώνουμε διάφορους κύκλους επάνω σε χαρτί A4.
- ✓ Οι τελείες της συνεργασίας: ατομική/ομαδική εργασία. Συνεργαζόμαστε για να φτιάξουμε όλοι μαζί ένα μωσαϊκό με τελείες.
- ✓ Ομαδική εργασία: η Λία και η Τελεία. Χρησιμοποιούμε τον Η/Υ και τον εκτυπωτή για να τυπώσουμε τη Λία, την ηρωίδα του βιβλίου. Την κόβουμε, την κολλάμε πάνω σε ένα μεγάλο χαρτόνι κάνσον και φτιάχνουμε την τελεία της με πολύχρωμα καπάκια από μπουκάλια.
- ✓ Η τελεία είναι στο χέρι μου: Χρησιμοποιούμε τον εκτυπωτή για να φωτοτυπήσουμε το χέρι μας. Στολίζουμε τη φωτοτυπία με τελείες που κάνουμε με δαχτυλομπογιές και με το όνομά μας.
- ✓ Ομαδική εργασία: Οι τελείες της φιλίας. Σχηματίζουμε σε ένα χαρτόνι κάνσον το περίγραμμα της παλάμης μας. Γράφουμε μέσα στις παλάμες το όνομά μας και ανάμεσά τους κάνουμε πολλές τελείες, χρησιμοποιώντας φελλούς (τυπώματα με φελλό).
- ✓ Η τελεία... ανάποδα: κολλάμε με χαρτοταινία ένα χάρτινο κύκλο στο κέντρο ενός χαρτιού. Γύρω του κάνουμε ό,τι μας αρέσει με νερομπογιές και γεμίζουμε με χρώματα. Όταν στεγνώσει, αφαιρούμε τον κύκλο και βλέπουμε την τελεία... διαφορετικά.
- ✓ Ατομική εργασία: τα Κυκλοπαιδάκια
- ✓ Ατομικές εργασίες: γραφισμοί με τελείες και κύκλους, με μεικτές τεχνικές (τυπώματα, κολλάζ, ζωγραφική)
- ✓ Χριστουγεννιάτικη εργασία με τελείες: Τα χριστουγεννιάτικα λαμπιόνια (τυπώματα με το δάχτυλο)
- ✓ Παίζουμε το παιχνίδι του κρυμμένου θησαυρού αναζητώντας στην τάξη χάρτινες τελείες.
- ✓ Παίζουμε ένα ανταγωνιστικό παιχνίδι με τελείες («Το τέλειο παιδί!»): ποιος θα προλάβει να μαζέψει τις περισσότερες τελείες;
- ✓ Ομαδική εργασία: Δημιουργούμε το 2024 με τελείες.
- ✓ Ατομική εργασία εμπέδωσης: Το γράμμα Τ,τ / Τελεία

2. Η τελεία στα βιβλία: παίρνουμε διάφορα βιβλία και παραμύθια από τη βιβλιοθήκη μας και αναζητούμε μέσα εκεί την τελεία. Την αναζητούμε επίσης σε περιοδικά και εφημερίδες. Πού κρύβεται; Τι παρατηρούμε; Βρίσκεται συνήθως στην αρχή ή στο τέλος μιας σειράς/πρότασης; (Η τελεία... το τέλος των πάντων). Στα βιβλία και γενικά στο γραπτό λόγο η τελεία είναι ένα από τα σημεία στίξης και μας δείχνει πότε σταματάει μια προτασούλα. Όταν βλέπουμε την τελεία, αυτό σημαίνει ότι κάτι τελειώνει εκεί και σταματάει. Το ίδιο κάνουν και τα λόγια μας, η φωνή μας, όταν διαβάζουμε την πρόταση και βλέπουμε την τελεία.

#### • Η Τελεία στη Φύση και στο Δομημένο Περιβάλλον

- ✓ Στη φύση, συναντάμε τελείες (βούλες); Αν ναι, πού; Σκεφτόμαστε και έπειτα βλέπουμε σχετικές εικόνες στο διαδίκτυο (ζώα: ελάφι, πασχαλίτσα, σκυλιά Δαλματίας, κάμπια, πεταλούδα, ψάρια, κοχύλια κλπ, φυτά: μπιγκόνια).
- ✓ Πού αλλού συναντάμε τελείες γύρω μας, στο σπίτι, στην τάξη, στο δρόμο; Καταιγισμός ιδεών και καταγραφή (ομπρέλα, βάζο, πιάτο, ρούχα, παπούτσια, κουτιά φαρμάκων – γραφή Μπράιγ)

#### • Η Τελεία στην Τέχνη

1. Βασίλι Καντίνσκι: Τετράγωνο με Ομόκεντρους Κύκλους

- ✓ Αναζητούμε τον πίνακα στο Διαδίκτυο και διαβάζουμε πληροφορίες γι' αυτόν καθώς και για το ζωγράφο.
- ✓ Ζωγραφίζουμε όπως ο Καντίνσκι, δημιουργώντας κι εμείς ομόκεντρους κύκλους.
- ✓ Φτιάχνουμε μια πολύχρωμη μπάλα - χριστουγεννιάτικο στολίδι με ομόκεντρους κύκλους.

2. Ο Ζωρζ-Πιερ Σερά και ο Πουαντιγισμός

- ✓ Με τη βοήθεια του Διαδικτύου και των βιβλίων: **Seurat** (Taschen) / **To**

**θαύμα της ζωγραφικής** (Κ. Κουμουνδουρέα), μαθαίνουμε λίγα πράγματα για τη ζωή του ζωγράφου και βλέπουμε πολλά από τα έργα του. Συζητάμε για το καθένα από αυτά, λέμε τι μας αρέσει ή τι δεν μας αρέσει, τι μας φαίνεται ασυνήθιστο ή περίεργο, και τι συναισθήματα μας προκαλεί το καθένα. Διαπιστώνουμε ότι οι πηγές έμπνευσης του ζωγράφου είναι οι ίδιες με τις δικές μας: ό,τι μας αρέσει, μας απασχολεί ή βρίσκεται δίπλα μας (η φύση και το περιβάλλον, τα γενικά θέματα και οι ανάγκες της καθημερινής ζωής).

- ✓ Με αφορμή τον τρόπο εργασίας του Σερά, συζητάμε για τις αναμίξεις των χρωμάτων και πειραματιζόμαστε. Μαθαίνουμε τα βασικά και τα συμπληρωματικά χρώματα κάνοντας αναμίξεις στην παρεούλα. Έπειτα κάνουμε αναμίξεις των βασικών χρωμάτων στο χαρτί μας χρησιμοποιώντας τα δάχτυλά μας, δημιουργώντας νέα χρώματα και ιδιαίτερες απεικονίσεις.
- ✓ Ζωγραφίζουμε όπως ο Σερά: Προσπαθούμε να ζωγραφίσουμε κι εμείς με την τεχνική του πουαντιγισμού, όπως μας είχε μάθει ο Σερά. Χρησιμοποιούμε τέμπρες και μπατονέτες και δουλεύουμε ατομικά και ομαδικά πάνω σε έτοιμα σχήματα, καλύπτοντάς τα ολόκληρα με χρωματιστές κουκκίδες. Ζωγραφίζουμε επίσης ελεύθερα, χρησιμοποιώντας στα έργα μας τις κουκκίδες: χρησιμοποιούμε μαρκαδόρους, φελλούς από μπουκάλια, μπατονέτες αλλά και τα δαχτυλάκια μας.

### 3. Η Γιαγιό Κουσάμα

- ✓ Διαβάζουμε το βιβλίο: «Γιαγιό Κουσάμα: Από εδώ μέχρι το άπειρο» και γνωρίζουμε την εικαστικό που «καλύπτει τον κόσμο με βούλες». Παρατηρούμε τα έργα της και τα συζητάμε.
- ✓ Καθοδηγούμενη ζωγραφική: ζωγραφίζουμε το πορτρέτο της εικαστικού Γιαγιό Κουσάμα βήμα-βήμα.
- ✓ Δημιουργούμε μια αρθρωτή κούκλα Γιαγιό Κουσάμα και τη ζωντανεύουμε στο κουκλοθέατρο της τάξης.
- ✓ Οι κολοκύθες της Γιαγιό Κουσάμα: κατασκευάζουμε κολοκύθες με δύο τρόπους: 1. με πλαστελίνη και κουμπιά ή πούλιες ή ζυμαρικά για βουλίσες



(2-D) και 2. Με λωρίδες χαρτιού που πρώτα τις έχουμε ζωγραφίσει με βουλίσσες (3-D).

• **Η Τελεία οδηγεί στη Γραμμή**

(προετοιμασία επόμενης ενότητας)

*Την τελεία αν την τραβήξεις  
αν με το δάχτυλο τη σύρεις  
τσουπ! Θα έχεις στη στιγμή  
μία έτοιμη γραμμή!*

Διευθύνσεις στο Διαδίκτυο που μας βοήθησαν και μας έδωσαν ιδέες:

▶ <https://www.internationaldotday.org/welcome>

▶ Ζωρζ Σερά, Βικιπαίδεια:

[http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%96%CF%89%CF%81%CE%B6\\_%CE%A3%CE%B5%CF%81%CE%AC](http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%96%CF%89%CF%81%CE%B6_%CE%A3%CE%B5%CF%81%CE%AC)

▶ Προβολή διαφανειών με έργα του Σερά:

[http://taniamanesi-kourou.blogspot.com/2013/09/blog-post\\_5521.html](http://taniamanesi-kourou.blogspot.com/2013/09/blog-post_5521.html)

▶ Πουαντιγισμός στο νηπιαγωγείο:

[http://tamikiamou.blogspot.com/2012/11/blog-post\\_21.html](http://tamikiamou.blogspot.com/2012/11/blog-post_21.html)

▶ Πουαντιγισμός: μια ιδιαίτερη τεχνική για ξεχωριστές δημιουργίες:

<https://www.elnplex.com/%CF%80%CE%BF%CF%85%CE%B1%CE%BD%CF%84%CE%B9%CE%BB%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82-%CE%BC%CE%B9%CE%B1-%CE%B9%CE%B4%CE%B9%CE%B1%CE%AF%CF%84%CE%B5%CF%81%CE%B7-%CF%84%CE%B5%CF%87%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%AE/>

▶ Περιήγηση στην τέχνη (Εικαστικά Γυμνασίου, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο) Κυριακή απόγευμα στο νησί Γκραντ Ζατ: <http://www.pischools.gr/lessons/aesthetics/eikastika/afises/index.php?id=31&v=2>

Βιβλιογραφία:

Αγνώστου (1996). *Το θαύμα της ζωγραφικής: Οι διασημότεροι ζωγράφοι από την Αναγέννηση έως τον 20<sup>ο</sup> αιώνα: Ρενουάρ, Σερά, Πικάσο, Γκωγκέν, Βαν Γκογκ, Νταλί. Τόμος 1. Εκδόσεις Κ. Κουμουνδουρέα, σελ. 49-88*

Hajo Düchting (2000). *Georges Seurat, 1859-1891: The Master of Pointillism. Taschen Art Album (Paperback)*

Πεντέρη, Ε., Χλαπάνα, Ε., Μέλλιου, Κ., Φιλιππίδη, Α., & Μαρινάτου, Θ. (2022). *Πρόγραμμα Σπουδών Για την Προσχολική Εκπαίδευση – Διευρυμένη Εκδοχή (2η Έκδοση, 2022 ΙΕΠ). Στο πλαίσιο της Πράξης «Αναβάθμιση των Προγραμμάτων Σπουδών και Δημιουργία Εκπαιδευτικού Υλικού Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης» του ΙΕΠ με MIS 5035542.*

Ρέινολντς Π. (2004). *Η Τελεία*. Αθήνα: Αίσωπος.

Σουζούκι Σ. (2017). *Γιαγιά Κουσάμα: Από εδώ μέχρι το άπειρο*. Αθήνα: Μέλισσα/ΜοΜΑ)

Φτιάξ' το με τέχνη. *Απίθανες εικαστικές εφαρμογές μέσα από αληθινά αριστουργήματα (2011)*. Αθήνα: Πατάκης. (Μτφρ. Πιπίνη Α.)

3<sup>ος</sup> - 6<sup>ος</sup> μήνας (Ιανουάριος - Απρίλιος) – **Η Γραμμή**

Δραστηριότητες (βλ. αναλυτική περιγραφή παρακάτω)

Διδακτικές Ενότητες:

- Η Γραμμή στη Φύση και στο Δομημένο Περιβάλλον
- Η Γραμμή στην Τέχνη
- Η Γραμμή οδηγεί στα Γράμματα και στη Γραφή

Θεματικά Πεδία, Θεματικές Ενότητες και Υποενότητες:

**Παιδί και Επικοινωνία:**

**Γλώσσα:** Προφορική Επικοινωνία • Γραπτή Επικοινωνία

**ΤΠΕ:** Ανακάλυψη, Προγραμματισμός και Ψηφιακό Παιχνίδι • Επεξεργασία της Πληροφορίας και Ψηφιακή Δημιουργία

**Παιδί, Εαυτός και Κοινωνία**

**Προσωπική και Κοινωνικο-συναισθηματική Ανάπτυξη:** Αίσθηση του Εαυτού

• Συναισθηματική Επίγνωση • Διαπροσωπικές Σχέσεις

**Κοινωνικές Επιστήμες:** Ιστορία & Πολιτισμός • Σχέση με το φυσικό & δομημένο περιβάλλον

**Παιδί και Θετικές Επιστήμες**

**Μαθηματικά:** Γεωμετρία & Μετρήσεις

**Φυσικές Επιστήμες:** Ζωντανοί Οργανισμοί

**Παιδί, Σώμα, Δημιουργία και Έκφραση**

**Κινητική Αγωγή:** Σώμα και Κίνηση

**Τέχνες:** Εικαστικές Τέχνες • Θεατρική Τέχνη • Μουσική

Τίτλος – Στόχος:

Οι μαθητές/τριες θα γνωρίσουν τις γραμμές, θα τις παρατηρήσουν, θα κατανοήσουν αυτά που έχουν να τους «πουν», θα μάθουν να τις αναγνωρίζουν και θα τις αναζητήσουν σε διαφορετικά περιβάλλοντα (φύση, δομημένο περιβάλλον, τέχνη, γραφή κλπ).

Μέσα από τις δραστηριότητες θα συνειδητοποιήσουν ότι οι γραμμές μπορούν να τους βοηθήσουν να συνθέσουν ο,τιδήποτε θέλουν (σχήματα, μορφές, γράμματα).

Παράλληλα θα αντιληφθούν πως στη ζωγραφική η επιλογή των κατάλληλων γραμμών τους βοηθά να αναπτύξουν και να διαμορφώνουν το θέμα τους και θα μάθουν πώς να τις επεξεργάζονται για τις εικαστικές δημιουργίες τους.

Περιγραφή των δραστηριοτήτων:

**• Εισαγωγή στο Θέμα**

- ✓ Συζητάμε για τη γραμμή. Παρατηρούμε διάφορα είδη γραμμών στο χαρτί και μαθαίνουμε να τις αναγνωρίζουμε και να λέμε πώς ονομάζονται (οριζόντιες, κατακόρυφες, ίσιες, ζιγκ-ζαγκ / τεθλασμένες, κυματιστές, καμπύλες, πλάγιες, διακεκομμένες, κυκλικές).
- ✓ Σε διάφορα λευκά χαρτιά σχηματίζουμε τις δικές μας γραμμές με διάφορους

τρόπους.

✓ Χαρακτήρας γραμμών:

Κάθε γραμμή έχει τον χαρακτήρα της. Η ευθεία γραμμή **ηρεμεί**. Η οριζόντια **ησυχάζει**, η κάθετη **στέκεται**, η διαγώνια **γέρνει**. Η καμπύλη **κινείται**. Ανάλογα με την έντασή της αυξάνεται η κινητικότητά της. Η τεθλασμένη είναι **αιχμηρή**, είναι σαν να «**τσιμπάει**».

✓ Κινητικό παιχνίδι διαδρομών στο χώρο: ένα παιδί διαλέγει ένα είδος γραμμής και τη σχηματίζει κινούμενο στο χώρο, περπατώντας, με τη συνοδεία μουσικής. Οι υπόλοιποι προσπαθούν να μαντέψουν τι είδους γραμμή σχημάτισε το παιδί και να την απεικονίσουν σε ένα χαρτί.

✓ Κινητικό παιχνίδι: με τη συνοδεία μουσικής, κινούμαστε ελεύθερα στο χώρο. Όταν η μουσική σταματήσει, ξαπλώνουμε στο πάτωμα και σχηματίζουμε με τα σώματά μας μια γραμμή που μας δείχνει η νηπιαγωγός (ευθεία, κυματιστή, τεθλασμένη, καμπύλη).

• **Η Γραμμή στη Φύση και στο Δομημένο Περιβάλλον:**

✓ Χωριζόμαστε σε 3 ομάδες ερευνητών και αναζητούμε πράγματα γύρω μας που έχουν επάνω τους γραμμές (φανερές ή κρυφές, όρθιες ή πλαγιαστές). Η 1<sup>η</sup> ομάδα αναζητά πράγματα στον εξωτερικό χώρο του σχολείου και στην αυλή (φύλλα/νεύρα φύλλων, γραμμές σε φλοιούς δέντρων, σε πλάκες πεζοδρομίου, στη διάβαση πεζών κλπ).

Η 2<sup>η</sup> ομάδα αναζητά γραμμές μέσα στο χώρο της τάξης (πόρτες, παράθυρα, έπιπλα, πλακάκια, παιχνίδια, χαλί κλπ).

Η 3<sup>η</sup> ομάδα αναλαμβάνει να φέρει κάτι από το σπίτι που έχει γραμμές (σελίδα τετραδίου, κοχύλι, πιρούνι κλπ) και να το δείξει στην ολομέλεια.

✓ Στην ολομέλεια συζητάμε για τα ευρήματά μας και για όσα φέραμε και παρατηρούμε τις γραμμές τους. Πού αλλού στη φύση υπάρχουν γραμμές, εκτός από αυτές που βρήκαμε; (π.χ. ζώα: ζέβρα)

• **Η Γραμμή στην Τέχνη**

1. Η Γραμμή στη Ζωγραφική (βίντεο):

<https://www.youtube.com/watch?v=uVmOOB4VknQ>

Παρακολουθούμε το βίντεο, ακούμε το ποίημα και συζητάμε σχετικά.

2. Άσκηση: Το «Ψάρι»

Οι μαθητές/τριες δημιουργούν το «πορτρέτο» ενός ψαριού. Αποφασίζουν τον χαρακτήρα που επιθυμούν να έχει το ψάρι τους. Ήρεμο, άγριο, όμορφο, παράξενο, γαλήνιο, τρομακτικό, απλό ή υπερβολικό, κινητικό, χαλαρό, δυναμικό, βίαιο.

Ανάλογα με τον χαρακτήρα που επιθυμούν, επιλέγουν τις γραμμές που θα αναδείξουν αυτό τον χαρακτήρα (ευθεία - οριζόντια - κάθετη - διαγώνια – καμπύλη – τεθλασμένη). Το παιχνίδι με τις γραμμές και τα σχήματα που προκύπτουν θα καθορίσουν την οριστική μορφή που θα πάρει το έργο τους. Επιλέγουν τα χρώματα με το ίδιο κριτήριο.

3. Ακολουθούμε διαδρομές σχηματίζοντας γραμμές στο χαρτί.

4. Αρχαία αγγεία, γλυπτά και αγάλματα:

- ✓ Αναζητούμε φωτογραφίες αρχαίων αγγείων στο Διαδίκτυο και σε βιβλία και παρατηρούμε τις ζωγραφισμένες γραμμές τους. Βλέπουμε διάφορα αρχαία ελληνικά αγγεία και ένα αρχαίο αιγυπτιακό μπολ με τη θεά Αθώρ που βρίσκεται σε Μουσείο του Τορίνο στην Ιταλία.
- ✓ Στολίζουμε το δικό μας αρχαιοελληνικό αγγείο σε ένα χαρτί με γραμμές.
- ✓ Αναζητούμε γραμμές σε διάφορα εκθέματα του Μουσείου της Ακρόπολης, με τη βοήθεια των εικόνων του βιβλίου «Μουσείο Ακρόπολης», εκδ. Μίλητος.

5. Οι γραμμές της Νάζκα στο Περού:

- ✓ Βλέπουμε φωτογραφίες των γραμμών και γεωγλυφικών της Νάζκα στο Διαδίκτυο.
- ✓ Χαράσσουμε στο χώμα της αυλής γραμμές και δημιουργούμε απλά σχήματα και μορφές.

6. Η γραμμή και οι καλλιτέχνες (βίντεο):

<https://www.youtube.com/watch?v=KtvODb3OtK8>

7. Εικαστικά: Γραμμές και τελείες με το αρχικό γράμμα του ονόματός μας

8. Ζώα και γραμμές / καθοδηγούμενη ζωγραφική: Λιοντάρι και καμηλοπάρδαλη.

9. Το γράμμα Γ, γ της Γραμμής

10. Βίνσεντ Βαν Γκογκ - Η Έναστρη Νύχτα:

- ✓ Αναζητούμε τον πίνακα στο Διαδίκτυο και διαβάζουμε πληροφορίες γι' αυτόν καθώς και για το ζωγράφο.
- ✓ Συζητάμε για τις γραμμές του ουρανού στον πίνακα, οι οποίες δίνουν την αίσθηση της κίνησης.
- ✓ Η Έναστρη νύχτα κινείται:

<https://aesop.iep.edu.gr/node/13579>

<https://www.youtube.com/watch?v=XtNXuMo-DrY>

11. Ζουάν Μιρό: τα έργα του και οι γραμμές

- ✓ Γνωριμία με το ζωγράφο Ζουάν Μιρό: Αναζήτηση (σε βιβλία και στο διαδίκτυο) πληροφοριών για το ζωγράφο, τη ζωή του, τον τρόπο που ζωγράφιζε και τα έργα του, τις ιδέες και τις απόψεις του.

*«Πριν από λίγα χρόνια σε μια χώρα όχι πολύ μακριά από την Ελλάδα, την Ισπανία, ζούσε ένας σπουδαίος ζωγράφος, που τον έλεγαν Μιρό. Σπούδασε δίπλα σε άξιους δασκάλους και έμαθε να ζωγραφίζει διάφορες εικόνες με σχήματα και χρώματα. Ταξίδεψε πολύ, στην Αμερική, στην Ασία, σε πόλεις και χωριά, με σπήλαια, χωράφια και θάλασσες. Και με όλες αυτές τις εικόνες να περνούν μπροστά απ' τα μάτια του έφτιαξε πίνακες ζωγραφικής και με ό,τι έβρισκε στις βόλτες του έφτιαξε όμορφα αγαλματάκια»*

- ✓ Ο τόπος όπου γεννήθηκε (Βαρκελώνη, Ισπανία). Πώς είναι σήμερα; Πετάμε και ταξιδεύουμε εικονικά εκεί με τη βοήθεια της φαντασίας μας και του Google Earth. Περιηγούμαστε και περπατάμε στους δρόμους και στις γειτονιές της Βαρκελώνης με τη βοήθεια του Google Street View.
- ✓ Ομορφιές της Ισπανίας (βίντεο):  
<https://www.youtube.com/watch?v=jUK9EC28g5A>
- ✓ Ισπανική μουσική και ένας από τους αγαπημένους χορούς των κατοίκων της Ισπανίας: το *tango* → <https://www.youtube.com/watch?v=yu9oP0yMB4g>.

Το χορεύουμε κι εμείς!

- ✓ *Οι πίνακες του Μιρό*: τα έργα του Μιρό αποτελούνται από απλές γραμμές, καμπύλες, ευθείες και έντονα χρώματα. Βλέπουμε μια συλλογή των έργων του στο βίντεο: <https://www.youtube.com/watch?v=UYLZQFOD1BE>
- ✓ «Ο κήπος» του Ζουάν Μιρό... κινείται και ζωντανεύει! Αφού δούμε το παρακάτω βίντεο <https://www.youtube.com/watch?v=yDWPOkrJOB8> ζωγραφίζουμε κι εμείς το δικό μας κήπο με γραμμές, όπως ο Μιρό. (Αναπαραγωγή του πίνακα με καθοδηγούμενη ζωγραφική).
- ✓ Σχεδιάζουμε σαν τον Ζουάν Μιρό: χρησιμοποιούμε χρώματα, χαρτί λευκό, ένα ζάρι και έναν πίνακα αναφοράς με γραμμές. Οι κανόνες είναι: Κάθε φορά που το παιδί ρίχνει το ζάρι, θα ανατρέχει στον πίνακα να δει το σχέδιο που δείχνει ο αριθμός που έφερε για κάθε ένα από τα χαρακτηριστικά. Σκοπός του παιχνιδιού αυτού είναι να σχεδιάσει το παιδί σταδιακά ένα έργο σαν τον Μιρό. Στο τέλος, γεμίζει τα σχήματα που δημιούργησε με χρώμα.
- ✓ Έπειτα από την πρώτη εξοικείωση στο χαρτί, κάνουμε το ίδιο χρησιμοποιώντας αυτή τη φορά μαρκαδόρους (ανεξίτηλο και κανονικούς) και ζωγραφίζουμε με τον ίδιο τρόπο επάνω σε φίλτρα καφέ. Έπειτα βρέχουμε τις δημιουργίες μας με ψεκαστήρα νερού για να απλώσει το χρώμα. Μετατρέπουμε τα φίλτρα καφέ σε πεταλούδες και στολίζουμε με αυτά την τάξη μας.
- ✓ Καθοδηγούμενη ζωγραφική: ζωγραφίζω σαν τον Μιρό.
- ✓ Ομαδική εργασία: Τρισδιάστατα γλυπτά. Αντιγράφουμε μερικά σχέδια του Μιρό με έναν μαύρο μαρκαδόρο σε χαρτόνια και έπειτα τα γεμίζουμε με χρώμα. Κόβουμε και συναρμολογούμε τα επιμέρους κομμάτια, δημιουργώντας τρισδιάστατα γλυπτά.  
<https://www.youtube.com/watch?v=UlbDkig-Z8M>
- ✓ Κατασκευή: Παιχνίδι μνήμης με τον Μιρό.  
Τυπώνουμε από δύο φορές κάρτες με σχέδια του Μιρό. Τις χρωματίζουμε, τις κόβουμε περιμετρικά και τις αναποδογυρίζουμε. Ταιριάζουμε την κάθε κάρτα με το κατάλληλο ζευγάρι.
- ✓ Ζωγραφική: αναπαραγωγή έργων του Μιρό.

- ✓ Κατασκευή αποκριάτικης μάσκας με σχέδια βασισμένα στα έργα του Μιρό.

## 12. Πάουλ Κλέε: τα έργα του και οι γραμμές

- ✓ Γνωριμία με το ζωγράφο Πάουλ Κλέε: Αναζήτηση (σε βιβλία και στο διαδίκτυο) πληροφοριών για το ζωγράφο, τη ζωή του, τον τρόπο που ζωγράφιζε και τα έργα του, τις ιδέες και τις απόψεις του.
- ✓ Ο τόπος όπου γεννήθηκε (Μίνχενμπουχζε, Βέρνη, Ελβετία). Πώς είναι σήμερα; Πετάμε και ταξιδεύουμε εικονικά εκεί με τη βοήθεια της φαντασίας μας και του Google Earth. Περιηγούμαστε και περπατάμε στους δρόμους και στις γειτονιές της Βέρνης με τη βοήθεια του Google Street View.
- ✓ *Οι πίνακες του Κλέε*: Με τη βοήθεια του Διαδικτύου και του βιβλίου της Susanna Partsch "**ΚΛΕΕ**", βλέπουμε πολλά από τα έργα του. Συζητάμε για το καθένα από αυτά, λέμε τι μας αρέσει ή τι δεν μας αρέσει, τι μας φαίνεται ασυνήθιστο ή περίεργο, και τι συναισθήματα μας προκαλεί το καθένα. Επικεντρωνόμαστε στις γραμμές και στα σχήματα που αυτές δημιουργούν (π.χ. τετράγωνα, τρίγωνα).
- ✓ Βίντεο: Πάουλ Κλέε: Τέχνη με τη Μάτι και τον Ντάντα → <https://www.youtube.com/watch?v=RDaSrCucMCw>
- ✓ Η Γραμμή στα έργα του Κλέε:  
«Ένας πίνακας είναι απλά μια γραμμή που βγήκε για περίπατο»: Προσεγγίζουμε την άποψη του Κλέε και τη συζητάμε. Τι εννοεί; Πώς μπορεί μια γραμμή να πάει περίπατο σε έναν πίνακα; Δημιουργούμε τα δικά μας έργα με τις δικές μας γραμμές που πηγαίνουν περίπατο. Δοκιμάζουμε στο χαρτί μας: ξεκινάμε κάνοντας μια γραμμή μονοκοντυλιά, την οποία "ταξιδεύουμε" τότε από εδώ και τότε από εκεί, άλλοτε πάνω και άλλοτε κάτω. Παρατηρούμε πως η γραμμή μας, ταξιδεύοντας, έχει δημιουργήσει στο χαρτί μας διάφορα περίεργα σχήματα. Τα χρωματίζουμε και φτιάχνουμε έτσι εκπληκτικούς πίνακες!
- ✓ Παρατηρούμε ομαδοποιημένους πίνακες του Κλέε όπου οι γραμμές σχηματίζουν τετράγωνα. Έπειτα, σε ένα χαρτί ζωγραφίζουμε γραμμές και σχηματίζουμε τα δικά μας τετράγωνα. Τα χρωματίζουμε με νερομπογιές και



αφού στεγνώσουν με μαύρο μαρκαδόρο γράφουμε μέσα στα τετράγωνα το όνομά μας.

- ✓ Άσκηση αντιστοίχισης και παζλ, με θέμα τις γραμμές στο έργο του ζωγράφου Paul Klee (Φωτόδεντρο → <https://photodentro.edu.gr/lor/r/8521/10683>)
- ✓ Πάουλ Κλέε, «Ηρωϊκά Ρόδα» (1938): Παρατηρούμε τον πίνακα. Έπειτα σε ένα φύλλο εργασίας τον χρωματίζουμε όπως προτιμάμε και στολίζουμε την τάξη μας.
- ✓ Πάουλ Κλέε, «Κάστρο και Ήλιος»: Αναπαράσταση του πίνακα με το οικοδομικό υλικό.
- ✓ Πάουλ Κλέε, «Το Κόκκινο Μπαλόκι»: Εντοπίζουμε και μετράμε τα σχήματα (μαθηματικά).

### 13. Πιετ Μοντριάν:

- ✓ Γνωριμία με το ζωγράφο και το έργο του.
- ✓ Στολίζουμε τη Δανειστική μας βιβλιοθήκη με κουκουβάγιες, βασισμένες στο έργο του Πιετ Μοντριάν (ζωγραφική σχημάτων με: κόκκινο, κίτρινο, μαύρο, μπλε, άσπρο).
- ✓ Ζωγραφίζουμε ελεύθερα χρησιμοποιώντας γεωμετρικά σχήματα στη ζωγραφιά μας.
- ✓ Το ορθογώνιο / το τετράγωνο σχήμα.

### 14. Ανάγνωση βιβλίου / Συζήτηση: «Η Λίζα και οι επτά ζωγράφοι».

15. Ατομική εικαστική δημιουργία πασχαλινής κάρτας (κότα) αξιοποιώντας γραφισμούς, τελείες και γραμμές.

### • Η Γραμμή οδηγεί στα Γράμματα και στη Γραφή

(προετοιμασία επόμενης ενότητας)

*Η Γραμμή αν προχωρήσει,  
αν πλαγιάσει κι αν στραφεί...*

*γράμματα δημιουργεί.*

*Τα γράμματα αν πάρεις  
κι αν τα βάλεις στο χαρτί,  
τότε έχεις τη γραφή!*

*Γράμματα όμως και γραφή  
είχαμε πάντοτε στη Γη;*

### **Η Ιστορία της Γραφής**

#### **1. Σπηλαιογραφίες / βραχογραφίες:**

- ✓ Οι πρωτόγονοι άνθρωποι δεν ήξεραν να γράφουν. Επικοινωνούσαν μόνο με τη φωνή τους, αλλά μερικές φορές αυτό δεν ήταν αρκετό για να μεταφέρουν το μήνυμά τους. Άρχισαν λοιπόν να ζωγραφίζουν στις σπηλιές, πάνω στους βράχους, και έτσι επικοινωνούσαν ο ένας με τον άλλο.
- ✓ Θεατρικό παιχνίδι: ταξιδεύουμε πίσω στον χρόνο και γνωρίζουμε τους ανθρώπους των σπηλαίων. Κυνηγάμε, ανάβουμε φωτιές για να ψήσουμε τα θηράματά μας, ψαρεύουμε στο ποτάμι. Βρίσκουμε μια σπηλιά για να κοιμηθούμε, η οποία γίνεται το σπίτι μας. Θέλουμε να τη διακοσμήσουμε και έτσι φτιάχνουμε χρώματα από τη φύση και ξεκινάμε να τη ζωγραφίζουμε.
- ✓ Γινόμαστε μικροί ζωγράφοι. Κατασκευάζουμε απλές «σπηλιές» από καφέ χαρτί του μέτρου το οποίο τσαλακώνουμε και ζωγραφίζουμε τις δικές μας «βραχογραφίες» επάνω στο χαρτί.
- ✓ Δημιουργούμε τα «παλαμοτυπώματά» μας. Κάθε παιδί βάζει την ανοιχτή παλάμη του, η οποία είναι βαμμένη με τέμπερες, πάνω σε χαρτί και πασπαλίζει το αποτύπωμα με κανέλα σε σκόνη.
- ✓ Στη ολομέλεια σκορπίζουμε τα γράμματα της λέξης «βραχογραφία» και προσπαθούμε να την ανασυνθέσουμε.

## 2. Σουμέριοι και Σφηνοειδής Γραφή

- ✓ Οι Σουμέριοι ήταν από τους πρώτους λαούς που ασχολήθηκαν με τη γραφή. Επινόησαν τη σφηνοειδή γραφή, η οποία αποτελούνταν από σύμβολα που έμοιαζαν με σφήνες - τα εικονογράμματα. Παρατηρούμε εικόνες σφηνοειδούς γραφής στο Διαδίκτυο.
- ✓ Χαράζουμε πάνω σε πηλό ή πλαστελίνη τα δικά μας σφηνοειδή σύμβολα αλλά και εικόνες χρησιμοποιώντας ξυλάκια (σφήνες) που φτιάξαμε.

## 3. Αρχαίοι Αιγύπτιοι και Ιερογλυφική Γραφή

- ✓ Το αλφάβητο των αρχαίων Αιγυπτίων ήταν η ιερογλυφική γραφή. Μαθαίνουμε για τον πάπυρο πάνω στον οποίο αποτυπωνόταν η ιερογλυφική γραφή και πώς φτιαχνόταν το χαρτί από το φυτό πάπυρο στα αρχαία χρόνια και τώρα, παρακολουθώντας βίντεο στον υπολογιστή: <https://www.youtube.com/watch?v=Ic7s971FYnU>
- ✓ Γράφουμε και εμείς ιερογλυφικά, πάνω σε «πάπυρο» που φτιάχνουμε με την τεχνική του καφέ, με φτερό το οποίο βουτάμε στο μελάνι.
- ✓ Ομαδική εργασία: Ιερογλυφικά
- ✓ Ο Αιγύπτιος: χρωματίζω τον Αιγύπτιο και στολίζω με ιερογλυφικά. Τι ιστορία λέει;
- ✓ Ζωγραφική: Σκηνές από τη ζωή στην Αρχαία Αίγυπτο.
- ✓ Το γράμμα I, ι: Ιερογλυφικά.

## 4. Φοίνικες και Φοινικικό Αλφάβητο

- ✓ Γνωρίζουμε τους Φοίνικες και το φοινικικό αλφάβητο, το οποίο παρατηρούμε και το συγκρίνουμε με το ελληνικό. Το Φοινικικό Αλφάβητο δεν είχε φωνήεντα... το δικό μας έχει; Ποια;

## 5. Αρχαίοι Έλληνες – Γραμμική Β & Ο Δίσκος της Φαιστού – Το Ελληνικό Αλφάβητο

- ✓ Γνωρίζουμε τον Μινωικό πολιτισμό και βλέπουμε σχετικά βίντεο (τοιχογραφίες, ενδυμασία, κτίρια κ.ά.) – Φύλλο εργασίας: η Μινωική φορεσιά.

- ✓ Μιλάμε για τη Γραμμική Β και κάνουμε φύλλα εργασίας εμπέδωσης (σύμβολα, σημασία, αντιγραφή τους)
- ✓ Γνωρίζουμε τον δίσκο της Φαιστού και μαθαίνουμε αρκετές πληροφορίες γι' αυτόν (τι είναι, τι γράφει, από τι είναι φτιαγμένος, πού και ποιος τον ανακάλυψε).
- ✓ Παρατηρούμε τη γραφή που είναι χαραγμένη πάνω του και φτιάχνουμε τον δικό μας δίσκο της Φαιστού σε ένα φύλλο εργασίας, προσπαθώντας να γράψουμε το δικό μας μήνυμα με Γραμμική Β.
- ✓ Αποτυπώνουμε σε ένα χαρτί το δίσκο της Φαιστού με την τεχνική φροτάζ.
- ✓ Ομαδική εργασία: Ο δίσκος της Φαιστού.
- ✓ Οι Έλληνες εμπλούτισαν με φωνήεντα το αλφάβητο δημιουργώντας έτσι το πρώτο φωνητικό αλφάβητο στον κόσμο με 24 γράμματα, 7 από τα οποία είναι φωνήεντα. Παρατηρούμε το ελληνικό αλφάβητο.

#### 6. Οι Κινέζοι και η Ανακάλυψη του Χαρτιού

- ✓ Οι Κινέζοι ήταν οι πρώτοι οι οποίοι ανακάλυψαν το χαρτί, το οποίο έφτιαχναν μουσκεύοντας κουρέλια και άλλα υλικά. Στο διαδίκτυο βρίσκουμε και παρατηρούμε εικόνες και παρακολουθούμε βίντεο με τη διαδικασία παραγωγής του χαρτιού τότε και σήμερα.
- ✓ Φτιάχνουμε το δικό μας ανακυκλωμένο χαρτί από χαρτοπολτό μέσα στην τάξη μας, ακολουθώντας όλα τα στάδια παραγωγής του.

#### 7. Η Τυπογραφία και ο Γουτεμβέργιος

- ✓ Μαθαίνουμε ότι: Τα πρώτα βιβλία αντιγράφονταν από μοναχούς σε μοναστήρια, δεν φτιάχνονταν όμως πολλά και το βιβλίο ήταν προνόμιο για λίγους. Αργότερα κάνουν την εμφάνισή τους τα πρώτα βιβλία, τυπωμένα με την τεχνική της ξυλογραφίας. Ο Γουτεμβέργιος, γιος ενός χρυσοχόου, γεννήθηκε στα τέλη του 14<sup>ου</sup> αι. και ήταν ο άνθρωπος που ανακάλυψε την τυπογραφία και άνοιξε το δρόμο για τις εκτυπώσεις. Το σημαντικότερο έργο του είναι η «Βίβλος των 42 στίχων» (2 τόμοι, 1280 σελίδες συνολικά). Τυπώθηκαν 150 αντίτυπα: 120 σε χαρτί και 30 σε

περγαμνή από δέρμα. Έπειτα από το θάνατο του Γουτεμβέργιου, άρχισαν να λειτουργούν πολλά τυπογραφικά εργαστήρια, χιλιάδες βιβλία άρχισαν να τυπώνονται και οι άνθρωποι μάθαιναν γραφή και ανάγνωση γιατί το βιβλίο πια είχε γίνει φθηνό και προσιτό.

- ✓ Τυπώνουμε γράμματα στο χαρτί μας με διάφορους τρόπους.
- ✓ Γνωρίζουμε τη γραφομηχανή. Την παρατηρούμε, δακτυλογραφούμε με αυτή και έπειτα τη ζωγραφίζουμε στο χαρτί μας.

## 8. Το Βιβλίο

- ✓ Διαβάζουμε την ιστορία χωρίς λόγια «Στη Στέγη» της Ινδής Kaveri Gopalakrishnan. Περιγράφουμε τι καταλάβαμε από τις εικόνες. Τι είναι αυτό που λείπει εντελώς από αυτό που είδαμε; Υπάρχει κάτι να διαβάσουμε;
- ✓ Διαβάζουμε το κείμενο του Μάνου Κοντολέων, «Η Πρώτη λέξη» και το συζητάμε. Αντιγράφουμε κι εμείς την πρώτη λέξη.
- ✓ Μαθαίνουμε ένα αίνιγμα για το βιβλίο:

**Άσπρος κάμπος, μαύρα βόδια,**

**χαρά σ' αυτόν που τα λαλεί**

- ✓ Γνωριμία με τα επαγγέλματα του βιβλίου. Παρακολούθηση βίντεο.
- ✓ Παιχνίδι αντιστοίχισης για να ανακεφαλαιώσουν οι μαθητές/-τριες τα επαγγέλματα του βιβλίου: <https://wordwall.net/resource/16853684>
- ✓ Διαδικτυακή ξενάγηση σε ένα σύγχρονο βιβλιοπωλείο / διαδικτυακή συνέντευξη από επαγγελματία του βιβλίου – προετοιμασία ερωτήσεων, συγκέντρωση απαντήσεων και επεξεργασία τους. (Τομείς που θα συζητηθούν: συγγραφή βιβλίων, εκδοτικοί οίκοι, βιβλιοπωλεία).
- ✓ Δημιουργία έντυπου παραμυθιού ακολουθώντας τη διαδικασία παραγωγής ενός βιβλίου. Γράφουμε την ιστορία, εικονογραφούμε τις σελίδες του, το δένουμε, γράφουμε τον τίτλο που δώσαμε στο εξώφυλλο και το εικονογραφούμε. (Τίτλος παραμυθιού: «Δάσκαλοι για μια μέρα» /

Θέμα: Ασφαλής Πλοήγηση στο Διαδίκτυο).

#### 9. Ασκήσεις εμπέδωσης:

- ✓ Ιστοριογραμμή – online παιχνίδι: Βάλε στη σειρά τους λαούς που βοήθησαν στην εξέλιξη της γραφής  
<http://learningapps.org/watch?v=pg06b4yprn01>
- ✓ Online παιχνίδι: Ένωσε τους λαούς με την εφεύρεσή τους για να δεις πως εξελίχθηκε η γραφή μέσα στους αιώνες... Ξεκίνα από την εικόνα με τον αριθμό 1 για να ακολουθήσεις τη σωστή ιστορική διαδρομή:  
<http://learningapps.org/watch?v=pcjfy5ikt01>

*Διευθύνσεις στο Διαδίκτυο που μας βοήθησαν και μας έδωσαν ιδέες:*

- ▶ Οι Γραμμές στη ζωγραφική: <https://mkontoudis.sites.sch.gr/%CE%BF%CE%B9-%CE%B3%CF%81%CE%B1%CE%BC%CE%BC%CE%AD%CF%82-%CF%83%CF%84%CE%B7-%CE%B6%CF%89%CE%B3%CF%81%CE%B1%CF%86%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CE%B1%CF%83%CE%BA%CE%AE%CF%83%CE%B5%CE%B9%CF%82-%CE%B3%CE%B9%CE%B1>
- ▶ Η Γραμμή στη Φύση και στην Τέχνη (βίντεο):  
[https://www.youtube.com/watch?v=a\\_IDze00qY](https://www.youtube.com/watch?v=a_IDze00qY)
- ▶ Η Γραμμή (στη ζωγραφική) (βίντεο):  
<https://www.youtube.com/watch?v=uVmOOB4VknQ>
- ▶ Η γραμμή και οι καλλιτέχνες (βίντεο):  
<https://www.youtube.com/watch?v=KtvODb3OtK8>
- ▶ Καλλιτέχνες που δημιουργούν με γραμμές - Paul Klee:  
<https://photodentro.edu.gr/lor/r/8521/10683>
- ▶ Paul Klee (βίντεο): <https://www.youtube.com/watch?v=CzkwPUR2onk>
- ▶ #παίζουμε\_ΣΠΙΤΙ – Θεματική Εβδομάδα – Διάσημοι Ζωγράφοι & Πίνακες (Χουάν Μιρό):  
<https://toaerostato.gr/%CF%80%CE%B1%CE%AF%CE%B6%CE%BF%CF%85%CE%BC%CE%B5%CF%83%CF%80%CE%B9%CF%84%CE%B9->

[%CE%B8%CE%B5%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CE%B5%CE%B2%CE%B4%CE%BF%CE%BC%CE%AC%CE%B4%CE%B1-%CE%B4%CE%B9%CE%AC](#)

► Ζωγραφίζοντας μια πόλη με την τεχνοτροπία του Paul Klee:

<http://tosxolikopareaki.blogspot.com/2012/10/paul-klee.html#axzz3U6SAPSEm>

► Κάιρο - Δημιουργία Παπύρου: <https://www.youtube.com/watch?v=Ic7s971FYnU>

► 1<sup>ο</sup> ΕΠΑΛ Αργυρούπολης, η Εξέλιξη της γραφής: <https://www.1epal-argyroupolis.eu/component/attachments/download/147>

► Η καθημερινή ζωή των Μινωιτών (Ο Μινωικός Πολιτισμός) - Ιστορία Γ' Δημοτικού - (Ενότ. 9 - Κεφ. 3): <https://www.youtube.com/watch?v=DXNR5th4PUQ>

► Η θρησκεία και η γραφή των Μινωιτών - Ιστορία Γ' Δημοτικού - (Ενότ. 9 - Κεφ. 4): [https://www.youtube.com/watch?v=7cj\\_YYqIXK8](https://www.youtube.com/watch?v=7cj_YYqIXK8)

► Από δέντρο σε χαρτί: <https://www.youtube.com/watch?v=Mx9949aT06U>

► How Paper Is Made: <https://www.youtube.com/watch?v=7IP0Ch1Va44>

#### Βιβλιογραφία:

Ανδρέου Χριστίνα (2022). Η Λίζα και οι επτά ζωγράφοι. Αθήνα: Εκδόσεις Καλειδοσκόπιο.

Brownridge L. (2020). Βίνσεντ Βαν Γκογκ - Πορτρέτα ζωγράφων. Αθήνα: Εκδόσεις Διόπτρα.

Partsch, S. (2005). Κλέε (Πάουλ Κλέε, 1879-1940). Αθήνα: Εκδόσεις Taschen/Γνώση

Πεντέρη, Ε., Χλαπάνα, Ε., Μέλλιου, Κ., Φιλιππίδη, Α., & Μαρινάτου, Θ. (2022). Πρόγραμμα Σπουδών Για την Προσχολική Εκπαίδευση – Διευρυμένη Εκδοχή (2η Έκδοση, 2022 ΙΕΠ). Στο πλαίσιο της Πράξης «Αναβάθμιση των Προγραμμάτων Σπουδών και Δημιουργία Εκπαιδευτικού Υλικού Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης» του ΙΕΠ με MIS 5035542.

Φρεντς Β. και Κόλινς Ρ. (2003). Η ιστορία της Γραφής – Πώς και γιατί μάθαμε να γράφουμε. Αθήνα: Καστανιώτης

Φτιάξ' το με τέχνη. Απίθανες εικαστικές εφαρμογές μέσα από αληθινά αριστουργήματα (2011). Αθήνα: Πατάκης. (Μτφρ. Πιπίνη Α.)

Χωρέμη-Σπετσιέρη Α. (2010). Μουσείο Ακρόπολης. Αθήνα: Μίλητος.

**Γ. Επισκέψεις που πραγματοποιήθηκαν στο πλαίσιο της υλοποίησης του προγράμματος:**

1. Επίσκεψη της κας. Ιουλιάννα Μπάκα, γονέα του Δημοτικού Σχολείου, ερασιτέχνη καλλιτέχνη / ζωγράφου

Τόπος επίσκεψης: Νηπιαγωγείο Πλαταμώνα
<p>Δραστηριότητες που υλοποιήθηκαν κατά την επίσκεψη:</p> <p>Την Τετάρτη 28/2/2024, στα πλαίσια του Προγράμματος, υποδεχθήκαμε στο Νηπιαγωγείο μας την κα. Ιουλιάννα Μπάκα, γονέα του Δημοτικού Σχολείου Πλαταμώνα, η οποία φιλοτέχνησε τα εικαστικά έργα μεγάλης κλίμακας (τοιχογραφίες) στους κοινόχρηστους χώρους του Δημοτικού Σχολείου.</p> <p>Μέσω μιας μικρής ξενάγησης στους χώρους του Δημοτικού Σχολείου η κα. Μπάκα παρουσίασε στα προνήπια και νήπια τα έργα της, συζήτησε μαζί με τους/τις μαθητές/τριες σχετικά με τη δημιουργία των έργων της (πηγές έμπνευσης, εικαστικές τεχνικές, επιλογή χρωμάτων, ανάλυση των σχεδίων σε επιμέρους γραμμές και φόρμες) και συνέχισε ζωγραφικά ένα τμήμα ενός έργου της παρουσία των μαθητών/τριών. Έπειτα από την ξενάγηση και παρουσίαση, τα προνήπια και νήπια του Νηπιαγωγείου επέστρεψαν στην τάξη, όπου υλοποίησαν ατομικές εικαστικές δημιουργίες με χρήση μεικτών τεχνικών και με τη βοήθεια της κας Μπάκα και των νηπιαγωγών τους.</p>
<p>Αξιολόγηση της επίσκεψης – Θα την προτείνατε σε άλλα σχολεία;</p> <p>Η επίσκεψη πραγματοποιήθηκε με επιτυχία. Η παρουσίαση και η ανάλυση των έργων έδειξαν να ενδιαφέρουν πολύ τα παιδιά. Έκαναν ερωτήσεις και συμμετείχαν ενεργά καθ' όλη τη διάρκεια της επίσκεψης και των επιμέρους δραστηριοτήτων. Θα προτείναμε μια αντίστοιχη επίσκεψη και σε άλλα σχολεία.</p>

2. Διαδικτυακή επίσκεψη στο βιβλιοπωλείο Bookstagram στη Νάουσα Ημαθίας.

Τόπος επίσκεψης: Βιβλιοπωλείο Bookstagram (διαδικτυακή επίσκεψη από το χώρο του Νηπιαγωγείου, μέσω τηλεδιάσκεψης)
<p>Δραστηριότητες που υλοποιήθηκαν κατά την επίσκεψη:</p> <p>Την Πέμπτη 11/4/2024, στα πλαίσια του Προγράμματος, επισκεφθήκαμε διαδικτυακά μέσω τηλεδιάσκεψης το βιβλιοπωλείο/μικρό εκδοτικό οίκο</p>



Bookstagram που εδρεύει στη Νάουσα Ημαθίας. Εκεί μας περίμεναν η ιδιοκτήτριά του κα. Αναστασία Λογγιζίδου και ο γνωστός συγγραφέας κ. Γιώργος Δάμτσιος (εκδόσεις Bell). Ο κ. Δάμτσιος μας ξενάγησε στο χώρο του βιβλιοπωλείου και απάντησε ακούραστα σε όλες τις ερωτήσεις που είχαν ετοιμάσει τα παιδιά για αυτόν. Έτσι γνωρίσαμε πώς είναι διαμορφωμένο ένα σύγχρονο βιβλιοπωλείο, τι είναι και πώς λειτουργεί ένας εκδοτικός οίκος, πώς «γεννιέται» ένα βιβλίο και πώς τελικά φτάνει στα χέρια μας (αρχική ιδέα – συγγραφή – εικονογράφιση – εκδοτικός οίκος – προώθηση – βιβλιοπωλείο).

Αξιολόγηση της επίσκεψης – Θα την προτείνατε σε άλλα σχολεία;

Η διαδικτυακή επίσκεψη πραγματοποιήθηκε με επιτυχία. Η ξενάγηση στο βιβλιοπωλείο και οι πληροφορίες που δόθηκαν σχετικά με τον κόσμο του βιβλίου έδειξαν να ενδιαφέρουν πολύ τα παιδιά. Έκαναν ερωτήσεις στο συγγραφέα και συμμετείχαν ενεργά καθ' όλη τη διάρκεια της επίσκεψης και των επιμέρους δραστηριοτήτων. Θα προτείναμε μια αντίστοιχη επίσκεψη και σε άλλα σχολεία.

**Δ. Φορείς, υπηρεσίες, σύλλογοι, φυσικά πρόσωπα κ.λ.π. με τους οποίους συνεργαστήκατε για την υλοποίηση του προγράμματος:**

Φορείς/Πρόσωπα:

1. 3<sup>ο</sup> ΠΕΚΕΣ Κ. Μακεδονίας, Σύμβουλος Εκπαίδευσης ΠΕ60 - Νηπιαγωγών κα. Μποταΐτη Αρετή
2. ΔΠΕ Πιερίας, Υπεύθυνη Σχολικών Δραστηριοτήτων κα. Αμανατίδου Μαργαρίτα
3. ΔΠΕ Πιερίας, Προϊσταμένη Εκπαιδευτικών Θεμάτων κα. Παπαθανασίου Μαριάνθη
3. Ιουλιάννα Μπάκα, γονέας του Δημοτικού Σχολείου, ερασιτέχνης καλλιτέχνης / ζωγράφος
4. Δάμτσιος Γιώργος, συγγραφέας & Λογγιζίδου Αναστασία, ιδιοκτήτρια του βιβλιοπωλείου Bookstagram και του ομώνυμου εκδοτικού οίκου, που εδρεύουν στην Νάουσα Ημαθίας.

Είδος Συνεργασίας: Ενημερωτική – Καθοδηγητική - Υποστηρικτική

Αξιολόγηση συνεργασίας: Επιτυχής, εποικοδομητική, ενδιαφέρουσα, άριστη

## Ε. Τελική παρουσίαση του προγράμματος

1. Έκθεση εικαστικών έργων και σχετικών με το Πρόγραμμα εργασιών των συμμετεχόντων/ουσών μαθητών/τριών, στο χώρο του Νηπιαγωγείου, καθ' όλη τη διάρκεια του Προγράμματος.
2. Αναλυτική δημοσίευση της όλης πορείας του Προγράμματος και του συνόλου των δραστηριοτήτων στο ιστολόγιο του σχολείου → <http://blogs.sch.gr/nipplatamon>
3. Παρουσίαση της όλης πορείας του Προγράμματος και των αποτελεσμάτων του στους γονείς / κηδεμόνες τον Ιούνιο του 2024, κατά τις εκδηλώσεις λήξης του σχολικού έτους 2023-2024.

## Στ. Αξιολόγηση του προγράμματος

Καθ' όλη τη διάρκεια του προγράμματος κάναμε συχνά συζητήσεις στην παρεούλα, αξιολογώντας την πορεία μας και επανεξετάζοντας όσα είχαμε κάνει και μάθει (ανατροφοδότηση).

Οι νηπιαγωγοί επίσης αξιολογούσαν συνεχώς τον τρόπο και την πορεία της διδασκαλίας καθώς και τα αποτελέσματά της (Οι μαθητές είχαν κατανοήσει τις έννοιες; Υπήρχαν απορίες; Τα αποτελέσματα της διδασκαλίας και των δραστηριοτήτων κρίνονταν ικανοποιητικά; Είχαν άμεση σχέση με τους αρχικούς στόχους που είχαν τεθεί;) και προχωρούσαν στις ανάλογες προσαρμογές ή/και βελτιώσεις.

Στο τέλος του προγράμματος δόθηκαν στα παιδιά ερωτηματολόγια: α) αξιολόγησης του Προγράμματος και β) αυτοαξιολόγησης, με σκοπό να διερευνηθούν οι αντιλήψεις των παιδιών σχετικά με το πρόγραμμα και το αν έμειναν ικανοποιημένα από τον εαυτό τους, από τη νηπιαγωγό και από τις δραστηριότητες που έγιναν στην τάξη.

Επισυνάπτονται (ενδεικτικά) κάποια από τα ερωτηματολόγια στο Παράρτημα Φωτογραφιών.

Αποτελέσματα αξιολόγησης:

Από την αρχή τα παιδιά εκδήλωσαν έντονο ενδιαφέρον, περιέργεια και ενθουσιασμό για το πρόγραμμα. Συμμετείχαν ενεργά σε όλες τις δραστηριότητες -

ακόμη και στις πιο απαιτητικές – με αμείωτο ενδιαφέρον, χωρίς να παραπονεθούν, να αρνηθούν ή να δείξουν σημάδια κούρασης.

Καθ' όλη τη διάρκεια του προγράμματος, τα παιδιά ανέπτυξαν το αίσθημα της ευθύνης, έμαθαν να παίρνουν πρωτοβουλίες και να ψάχνουν στο διαδίκτυο (στον υπολογιστή της τάξης) για πληροφορίες.

Έμαθαν επίσης να επικοινωνούν μεταξύ τους αλλά και με τη νηπιαγωγό τους, να δουλεύουν σε ομάδες, να συνεργάζονται και να αλληλοβοηθούνται, συμπληρώνοντας κάποιες φορές το ένα την εργασία του άλλου. Έμαθαν να μοιράζονται τα υλικά, να συντονίζουν τις κινήσεις τους και καλλιέργησαν τη λεπτή τους κινητικότητα.

Παράλληλα, εμπλούτισαν το λεξιλόγιό τους, έμαθαν και κατανόησαν ορολογίες και βελτίωσαν τον προφορικό τους λόγο. Ωθήθηκαν να κατακτήσουν γνώσεις, δεξιότητες και στάσεις, να διερευνήσουν, να υποθέσουν, να συμπεράνουν, να επιχειρηματολογήσουν, να φανταστούν και να αναπτύξουν την κριτική τους σκέψη. Δημιούργησαν μικρά κείμενα (ιστορίες).

Στις ελεύθερες δραστηριότητες δημιουργούσαν αυθόρμητες εργασίες, μέσα στις οποίες ενσωμάτωναν όσα είχαν μάθει για την Τελεία και τη Γραμμή στα πλαίσια του Προγράμματος.

Οι δραστηριότητες που έγιναν ήταν και ατομικές και ομαδικές. Κάποιες φορές εργαστήκαμε σε μία ομάδα και άλλες φορές σε περισσότερες (ως 3). Σε όλη την πορεία της διδασκαλίας οι νηπιαγωγοί και τα παιδιά συνεργάστηκαν άψογα μεταξύ τους. Κατά τη διάρκεια των δραστηριοτήτων οι νηπιαγωγοί είχαν κυρίως υποστηρικτικό/υποβοηθητικό ρόλο και λιγότερο καθοδηγητικό, ενώ σε ορισμένες περιπτώσεις δημιούργησαν και η ίδιες το δικό τους έργο μαζί με τα παιδιά, συμμετέχοντας έτσι στη δραστηριότητα ως μέλη της ομάδας.

Με τις δραστηριότητες που έγιναν προσπαθήσαμε να καλύψουμε όλα τα Θεματικά Πεδία και σχεδόν όλες τις Θεματικές Ενότητες και Υποενότητες, με βάση το Πρόγραμμα Σπουδών του Νηπιαγωγείου.

Τα παιδιά εκφράστηκαν με διάφορους τρόπους, ένιωσαν τη χαρά της δημιουργίας και αγάπησαν τη ζωγραφική ως τέχνη και τη γραφή ως μέσο έκφρασης και επικοινωνίας.

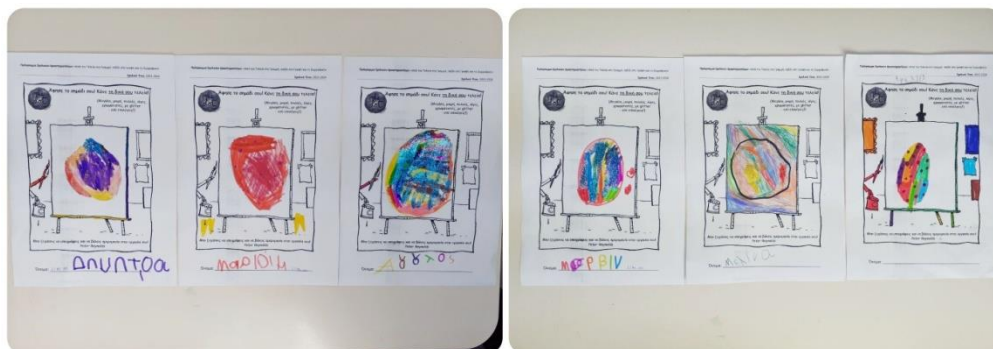
Καθ' όλη τη διάρκεια του προγράμματος δόθηκαν κάποια έτοιμα φύλλα εργασίας, στις περισσότερες περιπτώσεις όμως τα παιδιά εργάστηκαν ελεύθερα και με βάση τη φαντασία τους. Στις ομαδικές δραστηριότητες συζητούσαν και αποφάσιζαν από κοινού για τον τρόπο λειτουργίας της ομάδας.

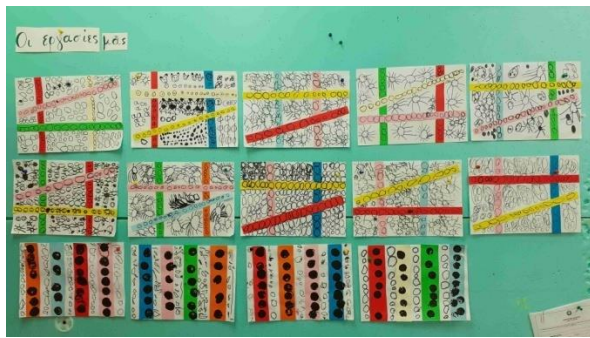
Οι γονείς είχαν ενημερωθεί για το Πρόγραμμα, μπορούσαν να παρακολουθούν την πορεία μας (μέσω συζητήσεων, εκθέσεων των έργων σε εμφανή σημεία της τάξης και μέσω των αναρτήσεων που κάναμε στο ιστολόγιο του σχολείου μας καθώς και της τελικής σχετικής συγκεντρωτικής ανάρτησης), θαύμαζαν τα έργα που δημιουργούσαν τα παιδιά τους και αισθάνονταν περήφανοι για όσα μάθαιναν.

Κατά τη διάρκεια του προγράμματος διαπιστώσαμε πως τα παιδιά σημείωσαν πρόοδο, τόσο στις δεξιότητές τους, όσο και στη διαμόρφωση της προσωπικότητάς τους (κοινωνική προσαρμογή – συναισθηματική προσαρμογή).

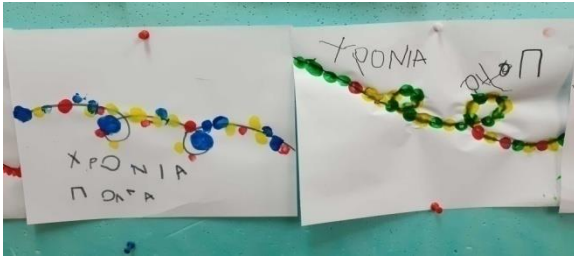
## **Z. Ενδεικτικές Φωτογραφίες ή Βίντεο από την υλοποίηση του προγράμματος:**

### **1<sup>ος</sup> και 2<sup>ος</sup> Μήνας (Νοέμβριος-Δεκέμβριος): Η Τελεία**





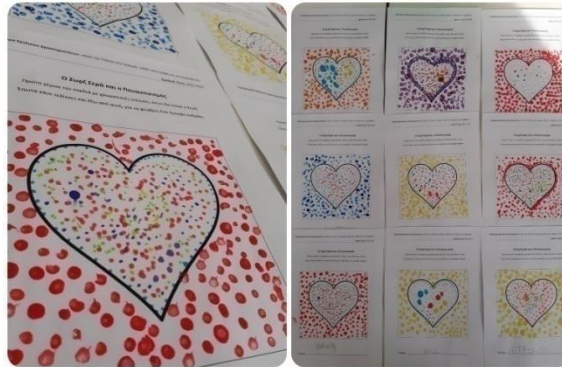
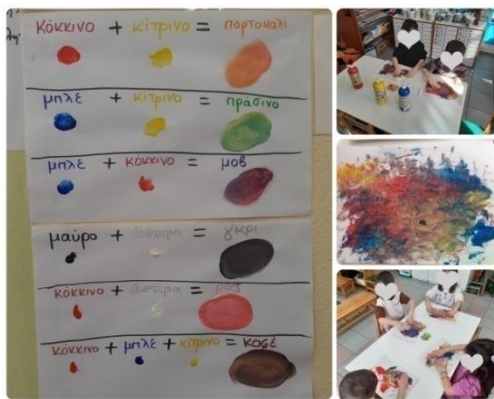








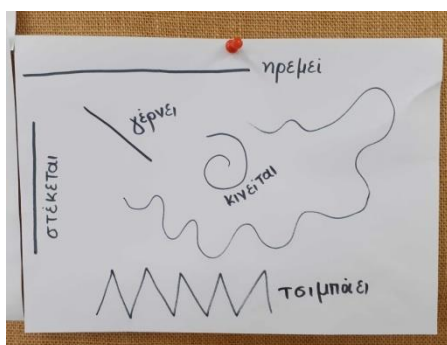


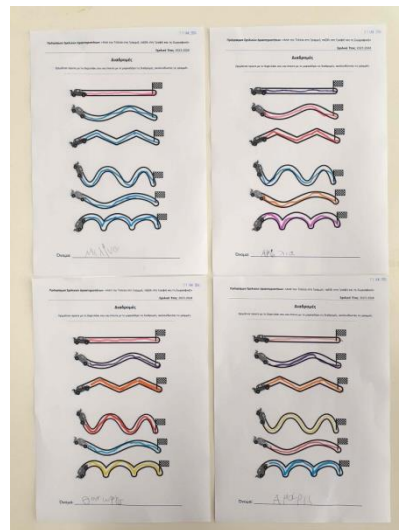
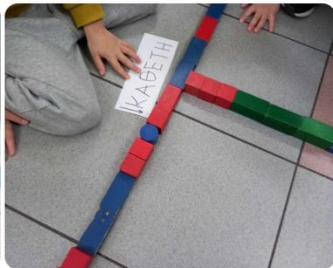
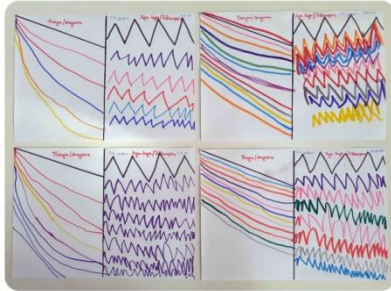






**3<sup>ος</sup> – 6<sup>ος</sup> Μήνας (Ιανουάριος - Απρίλιος): Η Γραμμή / Η Ιστορία της Γραφής**





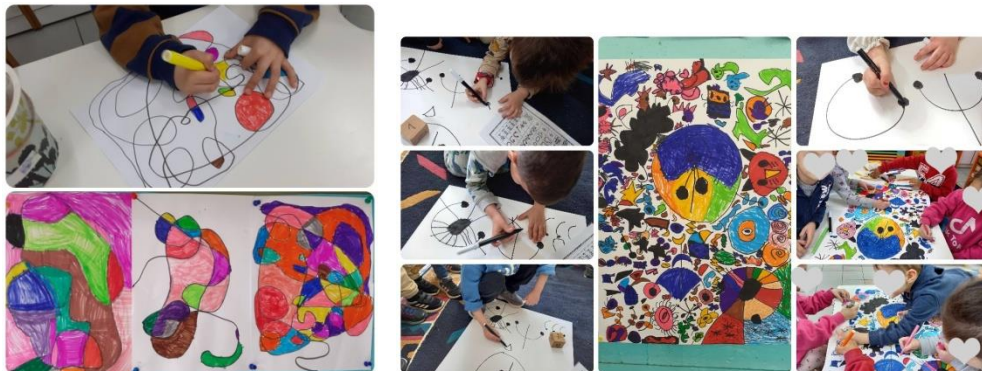
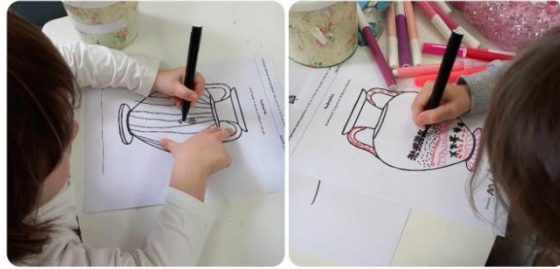




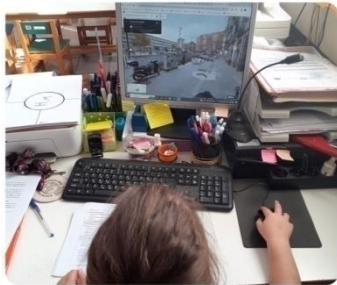
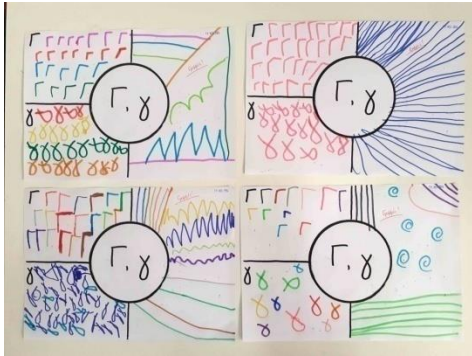








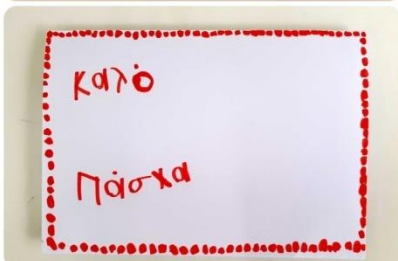




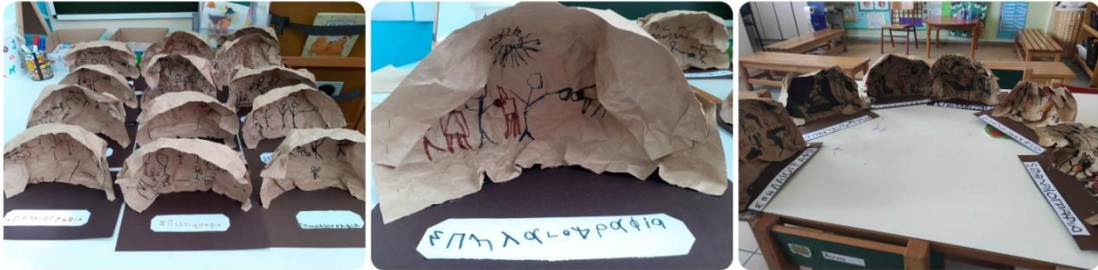






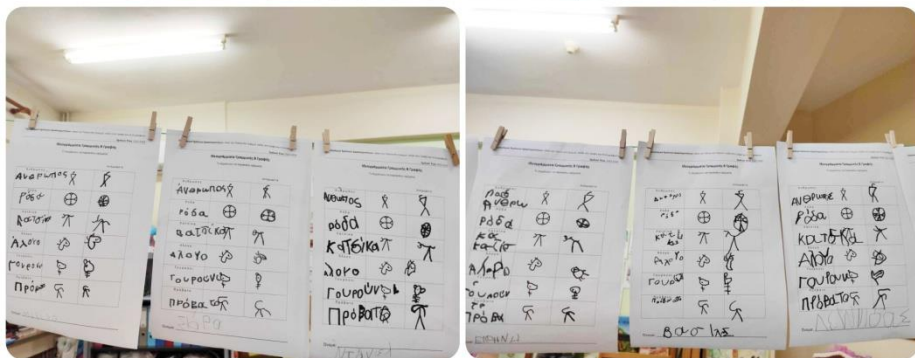
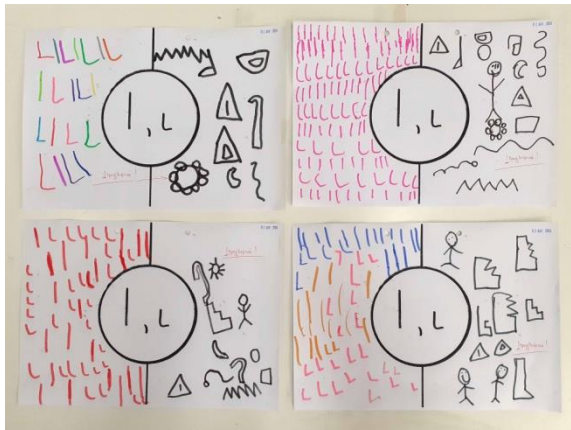


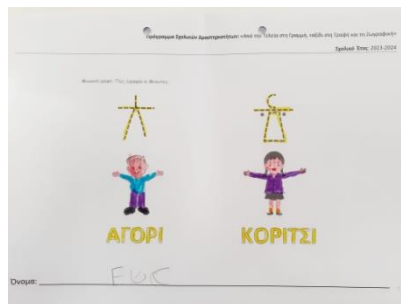






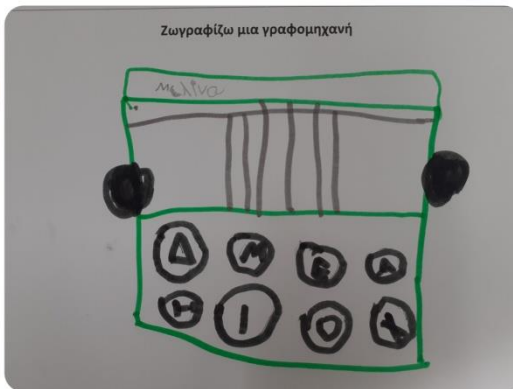








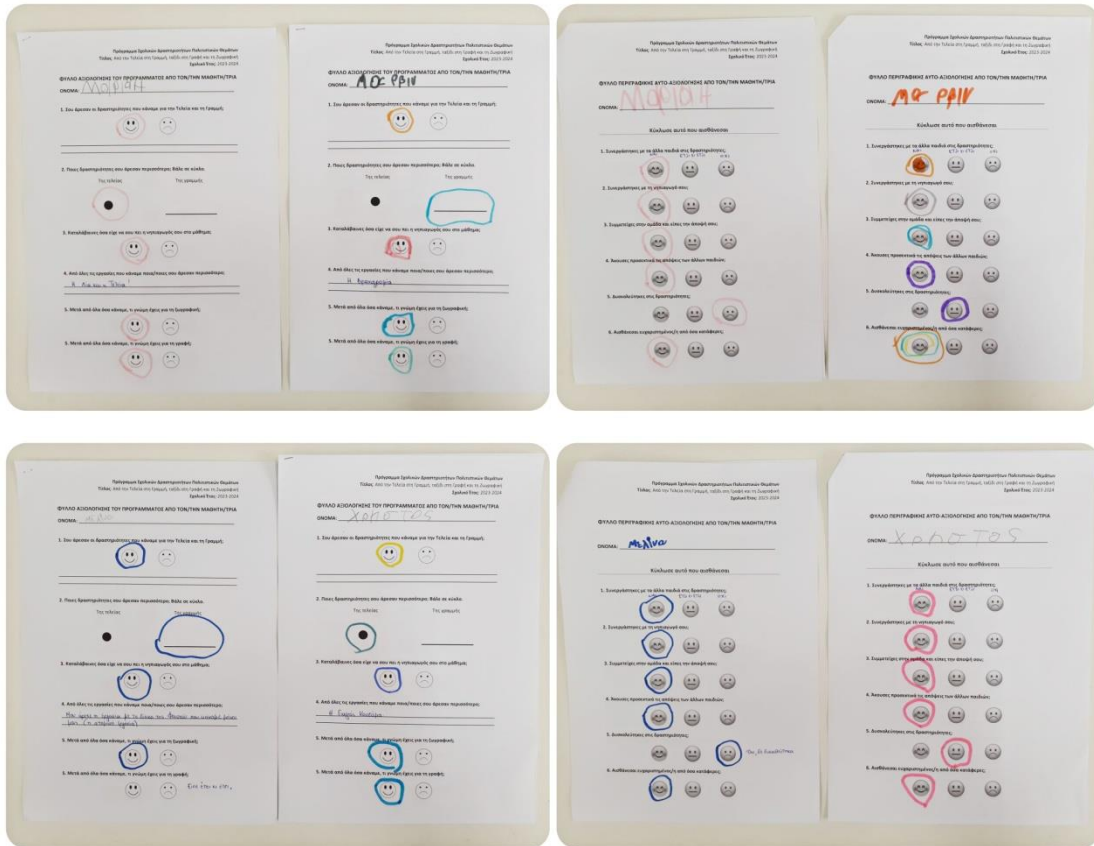








## Ενδεικτικά ερωτηματολόγια Αξιολόγησης του Προγράμματος & Περιγραφικής Αυτοαξιολόγησης μαθητών/τριών



  
 Η Προσταμένη  
 Οικονόμου Έλλη